

Vznik a formovanie anglo-americkéj idey rule of law od 17. do 19. storočia
The origin and formation of the Anglo-American idea of the rule of law from
the 17th to the 19th century

doc. JUDr. Mgr. Daniel Krošlák, PhD., LL.M

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Anotácia

Predložená vedecká štúdia sa venuje míľnikom anglo-americkéj idey *rule of law*, ktoré od 17. do 19. storočia významným spôsobom prispeli k jej postupnému sformovaniu. Autor v rámci svojej analýzy ako takéto kľúčové momenty približuje príspevky Edwarda Cokea, Johna Locka, prijatie Ústavy USA, Listy federalistov, rozhodnutie vo veci Marbury v. Madison a dielo Alberta Venn Diceyho.

Annotation

This research paper deals with the milestones of the Anglo-American idea of the rule of law which significantly contributed to its formation from the 17th to the 19th century. In his analysis, the author presents as such key moments the contributions of Edward Coke, John Locke, the adoption of the United States Constitution, The Federalist Papers, the case Marbury v. Madison and the work of Albert Venn Dicey.

Kľúčové slová

Právny štát, rule of law, Edward Coke, John Locke, Ústava USA, Listy federalistov, Marbury v. Madison, Albert Venn Dicey.

Keywords

Rule of law, Edward Coke, John Locke, US Constitution, Federalist, Marbury v. Madison, Albert Venn Dicey.

Úvod

V rámci tejto vedeckej štúdie sa pokúsime predstaviť míľniky, ktoré boli rozhodujúce pre ranú profiláciu jednej z „materských teórií“ právneho štátu: anglo-americkú doktrínu *rule of law*. Táto teória právneho štátu sa sformovala evolučnou cestou, ktorá úzko súvisela s filozofickými či historickými východiskami svojej doby. Po predbežnom mapovaní daného vývoja sa v ďalšom texte zameriame najmä na bližšiu analýzu:

- prínosu sudcovského a neskôr parlamentného pôsobenia Edwarda Cokea (1552 – 1634),
- vybraných myšlienok z diela anglického filozofa Johna Locka (1632 – 1704),
- obsahu a význam prvej písanej a rigidnej ústavy – Ústavy USA (1787) a tiež jej prvých desiatich dodatkov zakotvujúcich niektoré práva a slobody občanov (1791),

- súdnej kontroly ústavnosti, ktorá bola vytvorená rozhodnutím Najvyššieho súdu USA vo veci *Marbury v. Madison* a
- teoretického spracovania idey *rule of law* v diele Alberta Venn Diceyho (1835 – 1922).

1. Obrana práv a slobôd proti kráľovi (Edward Coke)

Za počiatkami idey *rule of law* sa musíme vrátiť do 17. storočia, a to predovšetkým ku právnikom *common law*, ktorí si už skôr vytvorili akýsi vlastný stav organizovaný do cechov (*Inns of court*) s vlastným systémom vzdelávania a výberom kandidátov na sudcovský úrad.^[1] Aj keď sa samotný termín *rule of law* objavuje už v 16. storočí,^[2] je to predovšetkým začiatok 17. storočia, keď sa viacerí právnici postavili proti absolutistickým ambíciám Stuartovcov, a „reaktivovali“ tak staršiu stredovekú ideu, že kráľ je podriadený právu.^[3]

Najznámejším z týchto právnikov sa stal Edward Coke (1552 – 1634). Predtým, ako sa mu podarilo získať si politickú priazeň, bol činný ako advokát (*barrister*), a to aj vo viacerých významných prípadoch. V roku 1589 sa stal poslancom parlamentu a krátko na to bol vybraný tiež do funkcie *Solicitor General* (1592 – 1594) a následne *Attorney General* (1594 – 1606).^[4] Tento jeho rýchly postup potom vyvrcholil presunutím sa na predsednícke pozície na dvoch dôležitých súdoch: na Súde bežných žalôb (*Chief Justice of the Common Pleas*, 1606 – 1613) a na Súde Kráľovskej lavice (*Chief Justice of the King's Bench*, 1613 – 1616). V zrelom veku sa Coke pustil aj do práce právneho učenca, zostavoval zbierky súdnych rozhodnutí a napísal svoje hlavné dielo, štvorzväzkové *Institutes of the Lawes of England* (1628 – 1644).^[5]

Aj keď Cokeova právnická kariéra nebola v tomto jednoznačná, história si ho predsa len zapamätala ako toho, kto proti kráľovskej svojvôli odvážnymi rozsudkami bránil práva a slobody Angličanov, stelesňované v *common law*.^[6] Pre Cokea tvorilo *common law* predovšetkým právo obyčajové, ktoré bolo pozvoľne vytvárané počas celých dejín. Svoj zdroj má podľa neho v anglickom „národe“, ide teda o isté „prirodzené právo Angličanov“, a preto tiež najlepšie chráni ich práva a slobody. Aj preto musel Coke chápať napríklad *Magnu Chartu Libertatum* nie ako listinu vydanú kráľom ako zákonodarcom, ale ako potvrdenie prastarých obyčají, ktoré anglické právo pozná prinajmenšom od dôb posledného anglosaského kráľa Eduarda Vyznávača (cca 1003 – 1066), na ktorého legendárne zákony sa okrem iného odvolávali odbojní baróni z roku 1215.^[7]

Medzi najdôležitejšie rozhodnutia v rámci Cokeovej sudcovskej činnosti, ktoré sa týkajú *rule of law*, patrí nepochybne *Case of Prohibitions* (1607),^[8] v ktorom sa Coke dostal do sporu s kráľom Jakubom I., ktorý si určil, že bude v danej veci sudcom sám. Coke toto jeho rozhodnutie zrušil s argumentom, že súdiť môžu iba osoby s právnickým vzdelaním a „rozumom“ získaným dlhoročným štúdiom a skúsenosťou.^[9] Ešte známejším rozhodnutím je prípad Dr. Bonhama (*Dr. Bonham's Case*) z roku 1610.^[10] Coke tu vyvodil, že súdy *common law* môžu kontrolovať akty parlamentu a môžu ich vyhlásiť za úplne neplatné, a to v prípade, že sú v rozpore so všeobecným právami a dôvodmi, alebo sú nepriateľské/neznesiteľné, alebo ich nie je možné vykonať.^[11] Niektorí (najmä americkí autori) pokladali neskôr toto rozhodnutie za prvý prípad súdneho prieskumu legislatívy (*judicial review*), a teda akéhosi predchodcu slávneho prípadu *Marbury v. Madison* z roku 1803. Či už takýto význam prípadu Dr. Bonhama priznáme, alebo nie, faktom je, že Cokeova myšlienka súdneho prieskumu bola po čase odložená stranou. Namiesto nej sa totiž postupne presadila myšlienka suverenity parlamentu, keďže

práve parlament sa v konflikte s kráľom ocitol v pozícii, že sa snažil o ochranu práv a slobôd Angličanov, čo možno dokázal už pri vydaní *Habeas Corpus Act* v roku 1679 a hlavne pri prijatí *Bill of Rights* v roku 1689.^[12]

Uvedeným dokumentom však predchádzal ešte jeden, na ktorom sa podieľal aj Edward Coke, hoci už nie ako sudca. Na poste predsedu Súdu Kráľovskej lavice totiž skončil kvôli stále narastajúcemu konfliktu s kráľom, ktorý ho napokon v novembri roku 1616 z funkcie odvolal. Po uplynutí nejakého času sa Coke do politiky vrátil, keď bol v roku 1620 (ironicky na príkaz kráľa) zvolený do parlamentu. Čoskoro sa stal jedným z vodcov parlamentnej opozície. Jeho najväčším úspechom v rámci tohto pôsobenia bolo predloženie spomenutého dokumentu – listiny slobôd proti kráľovským výsadám *Petition of Rights* (1628), ktorá sa neskôr stala súčasťou anglickej nepísanej ústavy. Coke sa po jej predstavení kráľovi stiahol z aktívnej činnosti a niekoľko rokov na to umiera.

2. Prvý skutočný mysliteľ rule of law (John Locke)

Dva roky pred Cokeovou smrťou sa v Anglicku narodil John Locke (1632 – 1704), ktorý by mohol byť považovaný za prvého skutočného mysliteľa právneho štátu. V jeho spise *Dve pojednania o vláde* (*Two Treatises on Government*) z roku 1690 totiž nachádzame mnoho komponentov, ktoré sú pre právny štát podstatné: myšlienku podriadenosti štátnej moci právu (exekutívy aj legislatívy), myšlienku subjektívnych prirodzených práv, myšlienku deľby moci či myšlienku práva na odpor. Toto všetko je pritom sformulované v rámci jednej komplexnej teórie spoločenskej zmluvy.^[13]

Locke vyštudoval medicínu a filozofiu a od roku 1667 pôsobil ako osobný lekár lorda Ashleyho (neskoršieho grófa zo Shaftesbury a lorda kancelára). Pod Ashleyho vplyvom sa začal aktívne zúčastňovať na politike a stal sa zástancom obmedzenej monarchie. Aj to potom spôsobilo, že bol viackrát nútený odísť do exilu. Okrem iného tak strávil značný čas v Nizozemsku, kde sa zoznámil i s nizozemským miestodržiteľom Viliamom Oranžským, ktorý sa po Slávnej revolúcii (*Glorious Revolution*) v roku 1688 stal anglickým kráľom Viliamom III. Locke sa vtedy konečne vrátil do Anglicka a až do svojej smrti sa venoval viac-menej už iba svojmu intelektuálnemu dielu.^[14]

Základom Lockovej politickej filozofie je jeho teória spoločenskej zmluvy. V nej vychádza z predpokladu prirodzeného stavu, v ktorom je človek slobodným a neobmedzeným pánom svojej osoby a svojho majetku. Napriek tomu je však podľa Locka tento stav problematický. Ako totiž píše: „*hoci má [človek] v prirodzenom stave také právo, predsa jeho užívanie je veľmi neisté a neustále vydané zasahovaniu iných, lebo títo všetci sú králi rovnako ako on, každý človek je mu rovný a väčšina nie sú striktní zachovávatelia slušnosti a spravodlivosti; užívanie vlastníctva, ktoré má, nie je v tomto stave veľmi bezpečné a veľmi isté. Preto je ochotný vzdať sa tohto stavu, ktorý akokoľvek slobodný, je plný obáv a ustavičných nebezpečenstiev. A nie je tak bez dôvodu, že vyhľadáva a je ochotný pripojiť sa k spoločnosti s inými, ktorí sú už spojení alebo majú úmysel spojiť sa pre vzájomné zachovanie svojich životov, slobôd a statkov, čo nazývam všeobecným menom vlastníctvo.*“^[15] Dôvodom vzniku štátu je tak podľa Locka ochrana konkrétnych subjektívnych prirodzených práv – života, slobody a statkov (čo Locke vcelku nazval „vlastníctvom“).^[16] Kým prirodzený stav je charakteristický absenciou jasného a pevného zákona, absenciou nestranného sudcu, ktorý by mohol súdiť spory o vlastníctvo a absenciou vykonania rozsudku podľa prirodzeného zákona, existencia štátu predpokladá, že ľudia sa na nejakom území jednomyselne a výslovne voči všetkým ostatným zaviazali, že už ďalej nebudú vykonávať svoje práva

rozhodovať sami podľa prirodzeného zákona, súdiť prípady porušenia tohto prirodzeného práva a trestať či vyžadovať náhradu za porušenie svojho prirodzeného práva. Tieto tri prirodzené práva sú teda zmluvou prevedené na štát, ktorý je tak vlastne iba na to, aby opravil nedokonalosti prirodzeného stavu. Miesto prirodzeného zákona sa tak budú ľudia riadiť zákonmi štátu, ktoré bude vydávať zákonodarná moc a právo súdiť a trestať spolu s výkonom rozsudkov bude zase prenesené na moc výkonnú.^[17]

Tým sa dostávame k Lockovej teórii delby moci: Moc sa podľa neho delí na zákonodarnú, výkonnú a federatívnu. Najvyššou mocou štátu (nie však neobmedzenou)^[18] je moc zákonodarná. Táto má „právo rozhodovať o tom, ako má byť použitá moc štátu na zachovanie spoločenstva a jeho členov. Keďže však tieto zákony, ktoré sú stále vykonávané a ktorých platnosť má trvať vždy dlhšie, môžu byť vypracované v krátkom čase; nie je teda potrebné, aby bola legislatíva činná stále, nemajúc vždy náplň práce. A zaiste môže byť príliš veľkým pokušením ľudskej krehkosti, naklonenej uchvátiť moc, pre tie osoby, ktoré majú moc tvoriť zákony, aby mali vo svojich rukách aj moc ich vykonávať, keďže by sa mohli vyňať z poslušnosti zákonu, ktoré tvoria, a prispôbiť si zákon pri jeho príprave a vykonávaní svojmu vlastnému súkromnému prospechu, a dostať sa tak k záujmu odlišnému od ostatného spoločenstva, proti účelu spoločnosti a štátu. Preto v dobre usporiadaných štátoch, v ktorých sa berie do úvahy dobro celku tak, ako to má byť, je zákonodarná moc vložená do rúk rôznych osôb, ktoré náležite sa zhromaždiac, majú samé osebe alebo v spojení s inými moc tvoriť zákony. Keď tak už urobili, opäť sa rozídu a sú podriadení zákonu, ktoré vytvorili; to je nový a silný záväzok pre nich, starať sa, aby ich vytvárali pre verejné dobro.“^[19] Zákonodarná moc teda prostredníctvom zákonov určuje pravidlá, ktoré majú konštantnú a trvácnu platnosť. Pre ich praktické uplatnenie je pritom potrebný nepretržitý výkon a dohľad. Tie zabezpečuje výkonná moc, ktorej súčasťou je v Lockovej koncepcii aj súdnictvo. Ako už bolo pritom naznačené, zákonodarná a výkonná moc majú byť funkčne i personálne oddelené. Treťou súčasťou štátnej moci je moc federatívna, do pôsobnosti ktorej patria otázky vzťahu so zahraničím, konkrétne napríklad otázky vojny a mieru, spolkov a aliancií, medzinárodných transakcií a pod. Pri nej však Locke uznáva, že aj keď je odlišná, je len ťažko možné ju oddeliť od moci výkonnej a vložiť ju do rôznych sebe navzájom nepodriadených rúk, alebo ju dať osobám, ktoré budú konať oddelene. To by totiž mohlo viesť k neporiadku a skaze.^[20]

Ďalším prvkom právneho štátu, ktorý môžeme u Locka nájsť, je právo na odpor tematizované v kontexte odporu proti tyranii, keď vládca používa svoju silu bez ohľadu na zákony a proti verejnému dobru. Locke v tejto súvislosti uvádza: „Ak sa tieto nezákonné činy rozšírili na väčšinu ľudu alebo ak zlo a útlak postihli len niekoľko málo ľudí, ale v takých prípadoch, že sa ako precedenčné zdajú svojimi následkami ohrozovať všetkých a že sú vo svojom svedomí presvedčení, že ich zákony a s nimi ich statky, slobody a životy sú v nebezpečí, a možno aj ich náboženstvo; nedokážem povedať, ako im bude zabránené, aby sa nevzopreli nezákonnej sile použitej proti nim.“^[21]

3. Prijatie Ústavy USA a Listy federalistov

Významným míľnikom ďalšieho rozvoja *rule of law* (a zároveň základom americkej verzie právneho štátu) sa stalo prijatie písanej a rigidnej Ústavy USA (1787) a jej prvých desiatich dodatkov zakotvujúcich niektoré práva a slobody občanov (1791). Ako uvádza Tom Bingham,^[22] americká ústava sa stala takýmto prelomovým dokumentom tiež vďaka tomu, že:

- bola schválená po vysoko kvalitnej diskusii a skutočne demokratickým spôsobom (teda nie ako produkt diktátu vládnucej kliky),
- stanovila svoju záväznosť a supremáciu práva (čl. 6),[\[23\]](#)
- jasne vymedzila právomoci Kongresu, prezidenta a federálneho súdnictva.

Tvorcov americkej ústavy ovplyvnila popri vlastných skúsenostiach aj filozofia Johna Locka a teória spoločenskej zmluvy. Prejavilo sa to na ich presvedčení o tom, že ich vláda vzniká z vôle ľudu (občanov) a túto musí vždy rešpektovať (vplyv Rousseaua). Uplatnenie suverenity ľudu tu pritom znamená, že iba ľud (občania) je oprávnený určovať, aká vláda bude stáť na čele štátu a ako bude pracovať. Tiež však znamená, že ľud sa podriadi len takej vláde, ktorú si sám vybral a ktorá bude vládnuť na základe pravidiel, ktoré obsahuje písaná ústava.[\[24\]](#)

Ak všetka moc v štáte náleží ľudu, vláda, ktorú si ľud tvorí, nemôže byť všemocná. Tvorcovia ústavy uviedli túto myšlienku do života tak, že vláde, ktorú utvorili, zverili iba konkrétne právomoci (*limited government*). Právomoci, ktoré zveruje americká ústava federálnym orgánom, sa označujú ako najvyššie (*supreme powers*). Väčšina z nich je vymenovaná v 8. oddiele článku 1 ústavy, no ďalšie možno nájsť aj v jej niektorých ďalších článkoch. Presné určenie ich právomocí je potom rozhodujúce pre charakteristiku americkej vlády ako vlády s presne stanovenými právomocami.[\[25\]](#)

Tvorcovia americkej ústavy boli zároveň presvedčení, že zachovanie obmedzenej vlády nie je možné bez rešpektovania občianskych práv (v právnom zmysle sa pod právom rozumie obmedzenie výkonu moci). Viaceré oblasti ľudského správania boli práve z tohto dôvodu prenechané výlučne ľudu. Základný výpočet práv a slobôd amerických občanov obsahuje prvých 10 dodatkov americkej ústavy, ktoré sú známe ako Listina práv (*Bill of Rights*). Povedzme si na tomto mieste aspoň to, o ktoré práva a slobody ide: náboženská sloboda; sloboda prejavu; sloboda tlače; zhromažďovacie právo; petičné právo; právo nosiť zbraň; právo na ochranu osobnej a domovej slobody, písomností a majetku; právo na obžalobu alebo vznesenie obvinenia pred veľkou porotou; zákaz dvojitého obžalovania (*double jeopardy*); zákaz sebaobvinenia; právo na riadny zákonný proces (*due process of law*); právo na spravodlivú náhradu pri vyvlastnení; právo na rýchle a verejné prejednanie pred nestrannou porotou v trestnom procese; právo byť informovaný o charaktere a dôvodoch obžaloby; právo predvolať si svedkov; právo na obhajobu; právo na porotné rozhodovanie v občianskoprávných sporoch; zákaz nadmerných kaucii a neobvyklých trestov.

Pokiaľ ide o deľbu moci, Ústava USA nadväzuje pri tejto otázke nie na koncepciu Johna Locka, ale na model francúzskeho filozofa Charlesa de Secondat Montesquieuho (1689 – 1755), ktorý vo svojom diele *Duch zákonov* (1748) rozdelil štátnu moc na zákonodarnú moc, výkonnú moc a súdnu moc.[\[26\]](#) V súlade s touto klasickou teóriou deľby moci sa tak v americkej ústave rozdeľujú konkrétne právomoci medzi osobitných štátnych úradníkov a orgány verejnej moci. Nositeľom zákonodarnej moci je Kongres, nositeľom výkonnej moci je prezident a súdnu moc zverila Ústava USA súdom. Zároveň sa deľba moci uplatňuje aj vo vnútornej štruktúre zákonodarnej moci, pričom jej základom je dvojkomorová sústava Kongresu, pozostávajúca zo Snemovne reprezentantov a Senátu.[\[27\]](#)

Otcovia americkej ústavy rozdelili štátnu moc medzi jednotlivé štátne orgány a každému z nich zároveň umožnili vykonávať určitú formu kontroly činnosti tých ostatných. Vychádzali pritom z presvedčenia, že

tento „systém brzd a protiváh“, dokáže v budúcnosti zabrániť každému zo štátnych orgánov, aby ignoroval ostatné alebo získal nad nimi nežiaducu prevahu. Na tomto mieste možno ako príklad uviesť oprávnenie prezidenta použiť svoje právo veta voči určitým výsledkom normotvornej činnosti zákonodarného orgánu. Právo veta je však vyvážené možnosťou zákonodarných orgánov prekonať ho osobitnou väčšinou hlasov svojich členov. Podobne sú aj súdne orgány oprávnené označiť zákon za protiústavný a toto ich oprávnenie vyvažuje právomoc prezidenta menovať sudcov a právomoc kongresu stanovovať počet členov a príslušnosť súdnych orgánov. Podobných príkladov, keď americká ústava zverila určité oprávnenia jednej zložke štátnej moci a tieto na inom mieste vyvážila oprávneniami pre inú, možno nájsť celý rad.^[28]

Na záver uvedeného už len krátka poznámka: takúto interpretáciu Ústavy USA spolu s jej kontextom vieme podať dnes, avšak pri jej prijatí by to bolo značne problematické. Text návrhu Ústavy USA, vypracovaný Ústavným konventom vo Filadelfii, bol totiž stručný, nič nevysvetľoval, ani neformuloval žiadnu doktrínu (napr. sa v ňom nehovorilo o systéme brzd a protiváh, ani o delbe právomocí, ani o súdnej kontrole). Navyše diskusie delegátov vo Filadelfii boli tajné (nič sa oficiálne nezaznamenávalo, takže z toho dôvodu sa znenie návrhu nemuselo upravovať). Zásadný výklad ústavy teda v tom čase chýbal a na tento účel v tom čase veľmi dobre poslúžili novinové články, ktoré v rokoch 1787 a 1788 pod pseudonymom Publius vydávali Alexander Hamilton (1756 – 1804), James Madison (1751 – 1836) a John Jay (1745 – 1829).^[29] Následne boli tieto články súborne vydané pod názvom *Federalista* (*The Federalist*).^[30] Interpretácia ústavy, ako ju sme vyššie naznačili, bola možná práve vďaka uvedeným článkom, keďže medzi diskutované okruhy patrili aj z hľadiska *rule of law* dôležité témy, ako sú systém brzd a protiváh, delba a obmedzenie moci atď.^[31]

4. Súdna kontrola ústavnosti (Marbury v. Madison)

Ako možné východisko pre súdny prieskum legislatívy (*judicial review*) sme už spomenuli prípad Dr. Bonhama z roku 1610, v ktorom anglický Súd bežných žalôb (*Court of Common Pleas*) pod vedením Edwarda Cokea konštatoval, že súdy *common law* môžu kontrolovať akty parlamentu a môžu ich vyhlásiť za úplne neplatné v prípade, že sú v rozpore so všeobecným právami a dôvodmi, alebo sú nepriateľské/neznesiteľné, alebo ich nie je možné vykonať. Tiež sme uviedli, práve toto rozhodnutie považovali najmä niektorí americkí právnici za predchodcu amerického ústavného súdnictva.

Americký model súdnej kontroly ústavnosti sa zrodil v roku 1803 na základe rozhodnutia Najvyššieho súdu USA vo veci *Marbury v. Madison*.^[32] V jeho texte označil jeho autor, predseda Najvyššieho súdu Spojených štátov John Marshall (1755 – 1835), za protiústavnú časť zákona vydaného Kongresom. Marshall pokladal postavenie Ústavy USA, ako najvyššieho právneho aktu krajiny, za dostatočné na to, aby sa súdnym orgánom priznalo oprávnenie vykonávať kontrolu ústavnosti. Pokiaľ by teda sudcovia dospeli k záveru, že existuje rozpor medzi ústavou a zákonom, ktorý majú pri svojom rozhodovaní uplatniť, ako ochrancovia ústavnosti sú povinní prednostne uplatniť ústavu.^[33]

Aj keď pri vzniku tohto rozhodnutia viacerí právnici spochybňovali oprávnenie súdnych orgánov vykonávať kontrolu ústavnosti, vytvoril sa ním významný precedens. Doktrína súdnej kontroly ústavnosti sa postupom času stala jedným zo základných princípov amerického ústavného systému. V roku 1974 jeho platnosť opätovne potvrdil Najvyšší súd USA v rozhodnutí *United States v. Nixon*.^[34]

5. Prvá ucelená doktrína rule of law (Albert Venn Dicey)

Presuňme sa teraz do Anglicka druhej polovice 19. storočia. Tu pôsobí viktoriánsky právnik Albert Venn Dicey (1835 – 1922), ktorý vo svojom diele *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution* z roku 1885 ako prvý vypracoval ucelenú doktrínu *rule of law*, čím autoritatívne ovplyvnil, čo sa má pod spomenutým slovným spojením ďalej presne rozumieť.^[35] Uvedené Diceyho pojednanie je pritom pozoruhodné jednak svojou jasnosťou, ale aj tým, že ide v podstate o prvú striktnú juridickú analýzu anglického verejného práva, (o ktorom dovtedy existovali hlavne historické štúdie). Aj preto malo toto dielo dlhotrvajúci úspech a je vlastne dodnes považované za jeden zo základných prameňov pre štúdium anglického ústavného práva.^[36]

Dicey v rámci svojej analýzy uvádza, že *rule of law* je (spolu so suverenitou parlamentu) základným princípom anglickej ústavy, ktorý je možné chápať v troch významoch, resp. z troch odlišných uhlov pohľadu. Zhŕňa ich nasledovne: „V prvom rade [*rule of law*] znamená absolútnu zvrchovanosť alebo prevahu riadneho práva [*regular law*] ako opaku vplyvu arbitrárnej moci a vylučuje existenciu svojvoľe, prerogatívov alebo aj širokej diskrečnej právomoci orgánu na strane vlády. Angličania sa riadia právom a len právom; človeka možno potrestať za porušenie práva, avšak nemožno ho potrestať za nič iné.

Ďalej [*rule of law*] tiež znamená rovnosť pred právom alebo rovnakú podriadenosť všetkých tried jednoduchému právu [*ordinary law*] krajiny administrovanému prostredníctvom súdov jednoduchého práva; „*rule of law*“ v tomto zmysle vylučuje myšlienku akejkoľvek exempcie úradníkov alebo iných osôb z povinnosti poslušnosti právu, ktorou sa riadia ostatní občania, alebo z jurisdikcie jednoduchých súdov; v tomto nemôže byť u nás [v Anglicku] nič, čo by skutočne zodpovedalo francúzskemu „správneho právu“ (*droit administratif*) alebo „správnym tribunálom“ (*tribunaux administratifs*); predstava, ktorá je podstatou „správneho práva“, ako je chápané v zahraničí, teda že záležitosti alebo spory, ktoré sa týkajú vlády alebo osôb slúžiacich v jej rámci [*servants*], sú mimo sféry občianskych súdov a musia o nich konať osobitné a viac-menej oficiálne orgány (*tribunaux administratifs*), je anglickému právu úplne neznáma a je v skutočne zásadnom rozpore s našimi tradíciami a zvykmi.

Formuláciu „*rule of law*“ je nakoniec možné použiť aj na vyjadrenie faktu, že u nás právo ústavy, pravidiel, ktoré v zahraničí prirodzene tvoria súčasť ústavného kódexu [*constitutional code*], nie sú prameňom, ale dôsledkom práv jednotlivcov, ako sú tieto definované a vynucované súdmi; stručne povedané, princípy súkromného práva boli činnosťou súdov a parlamentu rozšírené natoľko, že určili pozíciu koruny a jej poddaných; ústava je teda výsledkom jednoduchého práva [*ordinary law*] krajiny.“^[37]

Tak pri druhom, ako aj v prípade tretieho atribútu je nepochybná osobitosť, ktorou sa anglické chápanie *rule of law* líši od kontinentálneho chápania právneho štátu. V prípade druhého znaku, ktorým je rovnosť pred právom, sa táto podľa Diceyho ukazuje v jej procesnom rozmere, keď sú všetci podriadení rovnakému právu administrovanému súdmi s jednotnou jurisdikciou, z čoho potom podľa neho vyplýva neexistencia správneho súdnictva v Anglicku. Táto Diceyho interpretácia však zrejme nie je úplne korektná, keďže už v tom čase existovali v Spojenom kráľovstve niektoré elementy súdnej kontroly verejnej správy.^[38]

Pri treťom prvku *rule of law* ide zase o jasné spojenie existencie individuálnych práv so špecifickým ústavným vývojom Anglicka. Kým v značnej časti štátov na európskom kontinente existovali deklarácie

práv a ústavy, ktoré boli výsledkom legislatívneho aktu, anglická ústava bola výsledkom činnosti súdov a sudcovského práva. Práva jednotlivcov v Anglicku tak nevyplývali z ústavy ako prejavu deliberatívneho aktu zákonodarnej moci (ako to bolo podľa Diceyho napr. v Belgicku), ale boli súčasťou ústavy na základe súdnych rozhodnutí, potvrdených aktmi parlamentu, akým bol napríklad *Habeas Corpus Act*. Rozdiel teda podľa Diceyho spočíva v tom, že kým na kontinente (bral pritom do úvahy najmä prípad Francúzska a belgickej ústavy) sa práva jednotlivca odvodzovali z princípov ústavy deduktívne, v Anglicku boli princípy ústavy výsledkom indukcie alebo zovšeobecnenia zo súdnych rozhodnutí vyhlásených súdmi ohľadom práv konkrétnych jednotlivcov.^[39]

Keďže druhým základným princípom anglickej ústavy (popri *rule of law*) je podľa Diceyho suverenita parlamentu, zaujímavou otázkou je, ako riešiť konflikt týchto dvoch princípov, resp. otázku vzťahu medzi suverénom a právom (a individuálnymi právami). Diceyho úvahy o tejto otázke idú dvoma smermi:

1) Suverenita parlamentu a sudcovské právo tvoria podľa neho v rámci celkovej logiky systému skôr komplementárne než antagonistické prvky (čo súvisí so skutočnosťou, že úlohou parlamentu je zákony prijímať a úlohou sudcov ich vykladať). Z toho potom vyplýva, že ak aj je vôľa parlamentu formálne absolútna, materiálne je v rámci systému podmienená sudcovskou interpretáciou a aplikáciou.^[40]

2) Parlament je síce oprávnený zmeniť ústavu, ak by to však malo vplyv na individuálne slobody, teda na jeden z prvkov *rule of law*, vychádzajúci zo sudcovského práva, bolo by to ťažko predstaviteľné bez revolúcie na úrovni inštitúcií a v spôsoboch národa. Ak by však parlament napríklad suspendoval platnosť *Habeas Corpus Act*, zďaleka by to neznamenal úplné zrušenie ústavných záruk, keďže tieto majú Angličania aj naďalej a to na základe sudcovského práva.^[41]

Záver

V štúdií sme naznačili a bližšie rozobrali kľúčové momenty z vývoja anglo-americkej idey právneho štátu (*rule of law*), a to so zameraním na obdobie od 17. do 19. storočia. Teória *rule of law* sa sformovala evolučnou cestou, ktorá úzko súvisela s filozofickými či historickými východiskami svojej doby. V rámci našej analýzy sme sa pokúsili ako mílniky vývoja teórie *rule of law* priblížiť sudcovské a parlamentné pôsobenie Edwarda Cokea a názory filozofa Johna Locka, ďalej význam prijatia Ústavy USA a jej prvých desiatich dodatkov zakotvujúcich niektoré práva a slobody občanov, prínos doktríny súdnej kontroly ústavnosti, ktorá bola vytvorená rozhodnutím Najvyššieho súdu USA vo veci *Marbury v. Madison* a tiež doktrinálne výstupy Alberta Venn Diceyho.

Použité informačné zdroje

ACKERMAN, B. 2017. *Good-bye, Montesquieu*. In: Rose-Ackerman, S. – Lindseth P. L. – Emerson, B. (eds.): *Comparative Administrative Law*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA : Edward Elgar, 2017. ISBN: 1784718653.

BINGHAM, T. 2010. *The Rule of Law*. London : Penguin Books, 2010. 224 s. ISBN: 9781846140907.

CANE, P. 2009. *Administrative Tribunals and Adjudication*. Oxford, Portland (Oregon) : Hart Publishing, 2009. 311 s. ISBN: 1841130095.

COOKE, E. J. 1999. *Ústava Spojených štátov amerických*. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 1999. 152 s. ISBN: 8096716980.

COSTA, P. 2007. *Rule of Law: A Historical Introduction*. In: Costa, P. – Zolo, D. (eds.): *The Rule of Law: History, Theory and Criticism*. Dordrecht : Springer, 2007. ISBN: 9781402057458.

CRANSTON, M. 1957. *John Locke: A Biography*. New York : The Macmillan Company, 1957. 496 s.

DICEY, A. V. 1885. *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution*. London : Macmillan and Co., 1885. 407 s.

DUNHAM, W. H. 1964. Regal Power and the Rule of Law: a Tudor Paradox. In: *The Journal of British Studies*, ISSN: 1545-6986. Vol. 3, Issue 02, 1964.

HAMILTON, A., MADISON, J., JAY, J. 2002. *Listy federalistov*. Bratislava : Kalligram, 2002. 704 s. ISBN: 8071494550.

HAYEK, F. A. 2011. *The Constitution of Liberty*. Chicago : The University of Chicago Press, 2011. 596 s. ISBN: 0226315398.

KAHN, P. 1997. *The Reign of Law: Marbury v. Madison and the Construction of America*. New Haven, London : Yale University Press, 1997. 318 s. ISBN: 9780300083927.

LOBBAN, M. 2007. *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence A History of the Philosophy of Law in the Common Law World, 1600–1900*. Vol. 8. Dordrecht : Springer, 2007. 267 s. ISBN: 1402049501.

LOCKE, J. 1980. *Second Treatise of Government*. Indianapolis : Hackett Publishing Company, 1980. 152 s. ISBN: 0-915144-93-X.

MONTESQUIEU, CH. S. 1989. *Duch zákonov*. Bratislava : Tatran, 1989. 608 s. ISBN: 8022200964.

SANTORO, E. 2007. *The Rule of Law and the “Liberties of the English”: The Interpretation of Albert Venn Dicey*. In: Costa, P. – Zolo, D. (eds.): *The Rule of Law: History, Theory and Criticism*. Dordrecht : Springer, 2007. ISBN 9781402057458.

SMITH, D. CH. 2014. *Sir Edward Coke and the Reformation of the Laws: Religion, Politics and Jurisprudence, 1578-1616*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014. 312 s. ISBN: 1107069297.

SMITH, J. E. 1996. *John Marshall: Definer of a Nation*. New York : Henry Holt, 1996. 800 s. ISBN: 080505510X.

ŠEJVL, M. 2014. *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014. 256 s. ISBN 9788073805197.

Poznámky pod čiarou

[1] Porovnaj napr. LOBBAN, M.: *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence A History of the Philosophy of Law in the Common Law World, 1600–1900*. Vol. 8. Dordrecht : Springer, 2007, s. 29.

[2] Niektorí autori tvrdia, že jedným z prvých, kto toto slovné spojenie použil, bol prominentný puritánsky líder a člen parlamentu Peter Wentworth (1529–1596). Wentworth v roku 1576 však počas vystúpenia v parlamente konkrétne povedal: „*for he is not a King in whom will and not the law doth rule.*“ Cit. podľa DUNHAM, W. H.: *Regal Power and the Rule of Law: a Tudor Paradox*. In: *The Journal of British Studies*, Vol. 3, Issue 02, 1964, s. 53. Hayek zase uvádza, že prvýkrát je možné sa s uvedeným obratom stretnúť v anglickom preklade Líviových Dejín z roku 1600, v ktorom sa píše: „*the authoritie and rule of laws, more powerfull and mightie than those of men.*“ LIVIUS, T.: *The Romane Historie*. Transl. by Philemon Holland, London : Adam Islip, 1600, s. 44. Cit. podľa HAYEK, F. A.: *The Constitution of Liberty*. Chicago : The University of Chicago Press, 2011, s. 244.

[3] Jej známe vyjadrenie pochádza od anglického klerika a právnika Henryho de Bractona (cca 1210 – cca 1268): „*Quod Rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et lege*“ (Kráľ nemá byť podriadený človeku, ale Bohu a zákonom).

[4] Išlo o funkcie najvyššieho právneho úradníka Koruny (*Attorney General*) a jeho zástupcu (*Solicitor General*).

[5] Ich druhý, tretí a štvrtý diel boli vydané až po Cokeovej smrti.

[6] Bližšie najmä k jeho pôsobeniu ako advokáta a sudcu pozri napr. SMITH, D. Ch.: *Sir Edward Coke and the Reformation of the Laws: Religion, Politics and Jurisprudence, 1578-1616*. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.

[7] ŠEJVL, M.: *Idea právního státu v dějinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014, s. 179. *Magna Charta Libertatum* (1215) je najstarším písomným dokumentom, ktorý je aj dnes súčasťou nepísanej anglickej ústavy. Podpísal ju neoblíbený kráľ Ján Bezzemok po tom, ako bol k tomu donútený skupinou rebelujúcich anglických barónov. Charta vo svojom texte obsahovala značné množstvo záväzkov, okrem iného aj záväzkov ochrany barónov pred nezákonným zatknutím či uväznením (článok 39: „*Nech žiadny slobodný človek nie je zatknutý či uväznený, alebo zbavený práv či držby, alebo postavený mimo zákona či poslaný do vyhnanstva, alebo zbavený svojej pozície iným spôsobom, stíhaný nami alebo inými, okrem prípadu zákonného rozsudku vydaného jemu rovnými alebo na základe práva krajiny.*“) alebo záväzkov dodržiavať právo a spravodlivosť (článok 40: „*Právo alebo spravodlivosť nikomu neodovzdáme, nikomu neodoprieme, ani neodložíme.*“), ktoré však ani jedna zo strán neplnila, čo následne vyústilo do prvej vojny barónov.

[8] [1607] EWHC KB J23, 12 Co Rep 64, 77 ER 1342.

[9] „*A controversy of land between parties was heard by the King, and sentence given, which was repealed for this, that it did not belong to the common law: then the King said, that he thought the law was founded upon reason, and that he and others had reason, as well as the Judges: to which it was answered by me, that true it was, that God had endowed His Majesty with excellent science, and great endowments of nature; but His Majesty was not learned in the laws of his realm of England, and causes*

which concern the life, or inheritance, or goods, or fortunes of his subjects, are not to be decided by natural reason but by the artificial reason and judgment of law, which law is an act which requires long study and experience, before that a man can attain to the cognizance of it: that the law was the golden met-wand and measure to try the causes of the subjects; and which protected His Majesty in safety and peace: with which the King was greatly offended, and said, that then he should be under the law, which was treason to affirm, as he said; to which I said, that Bracton saith, quod Rex non debet esse sub homine, sed sub Deo et lege [That the King ought not to be under any man but under God and the law].“

[10] *Thomas Bonham v College of Physicians*, 8 Co. Rep. 107 77 Eng. Rep. 638.

[11] „And it appears in our books, that in many cases, the common law will control Acts of Parliament, and sometimes adjudge them to be utterly void; for when an act of Parliament is against common right and reason, or repugnant, or impossible to be performed, the common law will control it, and adjudge such an Act to be void...”

[12] Bližšie pozri napr. aj ŠEJVL, M.: *Idea právniho štátu v dejinách filozofie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2014, s. 182-184.

[13] *Ibid.*, s. 185.

[14] Bližšie k jeho životu pozri napr. CRANSTON, M.: *John Locke: A Biography*. New York : The Macmillan Company, 1957.

[15] LOCKE, J.: *Second Treatise of Government*. Indianapolis : Hackett Publishing Company, 1980, s. 66.

[16] „§ 27. *Though the earth, and all inferior creatures, be common to all men, yet every man has a property in his own person: this no body has any right to but himself. The labour of his body, and the work of his hands, we may say, are properly his. Whatsoever then he removes out of the state that nature hath provided, and left it in, he hath mixed his labour with, and joined to it something that is his own, and thereby makes it his property. It being by him removed from the common state nature hath placed it in, it hath by this labour something annexed to it, that excludes the common right of other men: for this labour being the unquestionable property of the labourer, no man but he can have a right to what that is once joined to, at least where there is enough, and as good, left in common for others.*“
Ibid., s. 19.

[17] *Ibid.*, s. 52 a nasl.

[18] Pozri cit. dielo, s. 72.

[19] *Ibid.*, s. 75-76.

[20] *Ibid.*, s. 77. Ďalšiu výnimku z deľby moci popri možnej funkčnej a personálnej prepojenosti medzi výkonnou a federatívnou mocou tvoria podľa Locka aj prerogatívny panovníka. Ako uvádza, „*prerogatív nie je ničím iným ako mocou v rukách panovníka starať sa o verejné dobro v takých prípadoch, ktoré závisia na nepredvídateľných a neistých udalostiach, ktoré určité a nemenné zákony nemohli bezpečne usmerňovať.*“ *Ibid.*, s. 83 a nasl.

[21] *Ibid.*, s. 106.

[22] BINGHAM, T.: *The Rule of Law*. London : Penguin Books, 2010, s. 25-27.

[23] Článok 6 ods. 2 Ústavy USA: „*Táto ústava, zákony Spojených štátov vydané na jej základe, ako aj všetky zmluvy, ktoré sú alebo budú uzatvorené v mene Spojených štátov, sú vrcholným právom krajiny; sudcovia všetkých štátov sú nimi viazaní, aj keby sa v ústave alebo zákonoch iného štátu vyskytla opačné ustanovenia.*“ Článok 6 ods. 3 Ústavy USA: „*Senátori a členovia Snemovne reprezentantov, členovia zákonodarných zborov jednotlivých štátov, ako aj všetci nositelia výkonnej i súdnej moci ako Spojených štátov, tak aj jednotlivých štátov, sú viazaní prísahou alebo slávnostným sľubom dodržiavať túto ústavu; na obsadenie úradu či plnenie akejkoľvek spoločenskej povinnosti v Spojených štátoch sa nesmie ako podmienka vyžadovať žiadne náboženské vyznanie.*“

[24] COOKE, E. J.: *Ústava Spojených štátov amerických*. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 1999, s. 25.

[25] Ibid., s. 26.

[26] Montesquieu tu uvádza, že „*každý štát má tri druhy moci: zákonodarnú moc, výkonnú moc, ktorá riadi záležitosti medzinárodného práva, a výkonnú moc, ktorá spravuje otázky občianskeho práva. Prostredníctvom prvej vydáva panovník alebo úrad zákony, dočasne alebo natrvalo, a opravuje či ruší tie, ktoré už boli vydané. Druhou uzatvára mier a vedie vojnu, vysiela, alebo prijíma veľvyslancov, nastoľuje bezpečnosť, predvída útoky nepriateľa. Pomocou tretej trestá zločiny, alebo súdi spory jednotlivcov. Tú poslednú budeme nazývať súdnou mocou; a druhú jednoducho výkonnou mocou štátu.*“ MONTESQUIEU, Ch. S.: *Duch zákonov*. Bratislava : Tatran, 1989, s. 206.

[27] Takto koncipovaná deľba moci je v súčasnosti považovaná niektorými autormi za už zastaranú a prekonanú. Bližšie pozri napr. ACKERMAN, B.: *Good-bye, Montesquieu*. In: Rose-Ackerman, S. – Lindseth P. L. – Emerson, B. (eds.): *Comparative Administrative Law*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA : Edward Elgar, 2017, s. 38-43.

[28] COOKE, E. J.: *Ústava Spojených štátov amerických*. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 1999, s. 26-27.

[29] HAMILTON, A. – MADISON, J. – JAY, J.: *Listy federalistov*. Bratislava : Kalligram, 2002, s. 38-39.

[30] Až v 20. storočí bol názov kolekcie zmenený na Listy federalistov (*The Federalist Papers*).

[31] Pozri HAMILTON, A. – MADISON, J. – JAY, J.: *Listy federalistov*. Bratislava : Kalligram, 2002, s. 40 a nasl.

[32] 5 U.S. (1 Cranch) 137 (1803).

[33] Bližšie pozri napr. KAHN, P.: *The Reign of Law: Marbury v. Madison and the Construction of America*. New Haven, London : Yale University Press, 1997; SMITH, J. E.: *John Marshall: Definer of a Nation*. New York : Henry Holt, 1996, s. 309 a nasl.

[34] 418 U.S. 683 (1974).

[35] DICEY, A. V.: *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution*. London : Macmillan and Co., 1885.

[36] SANTORO, E.: *The Rule of Law and the "Liberties of the English": The Interpretation of Albert Venn Dicey*. In: Costa, P. – Zolo, D. (eds.): *The Rule of Law: History, Theory and Criticism*. Dordrecht : Springer, 2007, s. 161.

[37] DICEY, A. V.: *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution*. London : Macmillan and Co., 1885, s. 215-216.

[38] Bližšie pozri napr. CANE, P.: *Administrative Tribunals and Adjudication*. Oxford, Portland (Oregon) : Hart Publishing, 2009, s. 30 a nasl. Pre dokreslenie vývoja v súčasnosti existuje *Administrative Court*, ktorý má súdnu právomoc v oblasti správneho práva Anglicka a Walesu ako aj dozorovú súdnu právomoc nad nižšími súdmi a tribunálmi. Pod dozorovú právomoc hlavne vo forme súdneho prieskumu patria osoby alebo orgány vykonávajúce právomoc verejných činiteľov. Účelom súdneho prieskumu je pritom potvrdiť, či rozhodnutia orgánov alebo jednotlivcov s právomocou verejného činiteľa sú riadne, urobené v súlade s platným právom a nepresahujú rámec právomoci zverenej im zákonodarným zborom. V skutočnosti však *Administrative Court* nie je samostatným súdom, ale jednou z divízií Súdu kráľovskej lavice.

[39] DICEY, A. V.: *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution*. London : Macmillan and Co., 1885, s. 209-210.

[40] COSTA, P.: *Rule of Law: A Historical Introduction*. In: Costa, P. – Zolo, D. (eds.): *The Rule of Law: History, Theory and Criticism*. Dordrecht : Springer, 2007, s. 107.

[41] DICEY, A. V.: *Lectures Introductory to the Study of the Law of the Constitution*. London : Macmillan and Co., 1885, s. 211-215.